

לאור התגליות הארכיאולוגיות QTestהרקע ההיסטורי של 4

Author(s): חנן אשל

Reviewed work(s):

Source: *Zion* / ציון, Vol. (תש"ן), (נה), חוברת ב (תש"ן), pp. 141-150

Published by: [Historical Society of Israel/](http://www.hsi.org/)

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/70040102>

Accessed: 04/12/2011 10:28

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at

<http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Historical Society of Israel/ is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Zion* /.

<http://www.jstor.org>

הרקע ההיסטורי של 4QTest לאור התגליות הארכיאולוגיות*

מאת חנן אשל

א. הפרוש האקטואלי ליהושע ו' כו

בשנת 1956 פרסם ג'מ אלגרו טקסט המכונה 4QTestimonia (4QTest=4Q175).¹ זהו דף בודד, שכתב הסופר של סרך היחד.² יש בו קטעים מקראיים שונים, ובסיומו מופיעה פיסקה המפרשת את קללת יהושע על בונה יריחו (יהושע ו' כו). בפיסקה זו כתוב:

21. <ויהי> בעת אשר כלה ישוע להלל ולהודות בתהלותיהו
22. ויאמר ארור היש אשר יבנה את העיר הזו³ בבכורו
23. ייסדנה ובצעירו יציב דלתיה ואנה איש ארור אחד בליעל
24. עומד להיות פנח יקוש לעמו ומחתה לכול שכניו ועמד
25. ו[המש]יל את בניו לה[יות שניהמה כלי חמס ושבו ובנו את
26. העיר הזו ויז[כו] לה חומה ומגדלים לעשות לעזו רשע
27. ורעה גדלה [בישראל ושערוריה באפרים וביהודה
28. וע]שו חנופה בארץ ונצה גדולה בבני
29. יעקוב ושפכו ד[ם] כמים על חל בת ציון ובחוק
30. <בת> ירושלם

* תודתי לפרופ' ד' שוורץ, לפרופ' י' שיפמן ולפרופ' דבורה דימנט על שקראו נוסח ראשון של מאמר זה והעירו לי את הערותיהם החשובות.

1 J. M. Allegro, 'Further Messianic References in Qumran Literature', *JBL*, LXXV (1956), pp. 182–187; J.M. Allegro with A.A. Anderson, *Qumran Cave 4, I: Discoveries in the Judaean Desert of Jordan*, V (DJD), Oxford 1968, pp. 57–60; J. Strugnell, 'Notes en marge du volume V des "Discoveries in the Judaean Desert of Jordan"', *RQ*, VII, no. 26 (1970), pp. 225–229

2 נראה שאותו סופר כתב גם את 4QSam^c ותיקן את מגילת ישעיהו השלמה (1QIs^a). וראה: E. C. Ulrich, '4QSam^c: A Fragmentary Manuscript of 2 Samuel 14–15 from the Scribe of the Serek Hay-yahad (1QS)', *BASOR*, CCXXXV (1979), p. 3

3 בנוסח המסורה כתוב 'ארור האיש לפני ה' אשר יקום ובנה את העיר הזאת את יריחו'. אך הסופר שחיבר את הפסוק מצטט נוסח עברי הדומה למצע העברי שצמד בפני מתרגם תרגום השבעים, ובנוסח זה אין יריחו נזכרת. ראה: P.W. Skehan, 'The Period of the Biblical Texts from Khirbet Qumrân', *CBQ*, XIX (1957), pp. 436–437; Lea Mazor, 'The Origin and Evolution of the Curse upon the Rebuilder of Jericho – A Contribution of Textual Criticism to Biblical Historiography', *Textus*, XIV (1988), pp. 4–7

ב־4QTest נוספה המלה 'איש' מעל שורה 23, ככל הנראה על ידי אותו סופר, בעוד שב־4Q379 שורה 13, השמיט הסופר תשע מילים בגלל השמטה מפני הדומות, שנבעה מהופעתה של המלה 'גדולה' פעמיים. לאחר שהבחין בכך, הוא הוסיף את המילים 'בישראל ושערוניה באפרים [וביהודה]' מעל השורה, ובגלל חוסר מקום רשם את המילים '[ועשו חנופה] בארץ ונאצה גדלה', בשורה 14. טעות זו מוכיחה שהסופר שכתב את 4Q379 העתיק קטע זה מחיבור כלשהו. לעומת זאת, ייתכן שב־4QTest המילה 'איש' נוספה מהפסוק ביהושע ו כו, על מנת שהביטוי 'ארור איש' המופיע בפסוקים, יופיע אף בפרוש המוצע לו.

פיסקה זו, הנכללת בשני החיבורים, דומה באופיה לפשר, שכן היא מכילה פרשנות אקטואלית לפסוקים מקראיים. מחברה סובר שקללת יהושע על בונה יריחו חלה בימיו, ועל כן הוא מרחיב ומפרט את הרעות שעשו אותו 'בליעל' ובניו, ואף קושר אותם לשפיכות דמים בירושלים.⁹

עד כה סברו כל החוקרים שדנו ב־4QTest, שהסופר שציטט את הקטעים המקראיים בחיבור זה, ציטט גם את הפיסקה הדנה ביהושע ו כו מתוך *The Psalms of Joshua*.¹⁰ אך לדעתי חמישה נימוקים רומזים לכך שהפיסקה חוברה לצורך 4QTest, וב־4QPssJos היא תוספת מאוחרת, שנוספה מכיוון שהיא מתארת את מעשיו של יהושע:

(א) מבין הקטעים של *The Psalms of Joshua* שפרסמה ניוסום, רק הקטע הדן בקללת יהושע מכיל רמזים אקטואליים, ועל כן הוא חשוד כתוספת שנוספה לחיבור זה.
(ב) המשפט 'בעת אשר כלה יהושע להלל ולהודות בתהלותיו', הנכלל גם ב־4Q379 וגם ב־4QTest, מעיד שמחבר 4Q379 ציטט מתוך 4QTest, ולא להיפך, שכן 4Q378 ו־4Q379 מתארים את מעשיו של יהושע ולא את תהילותיו של יהושע. אם הפיסקה היתה חלק מקורי של חיבור זה, ניתן היה לצפות שלפחות מקצת תהילות אלו תופענה ב־4Q378 וב־4Q379.¹¹

(ג) כל ציטוט ב־4QTest פותח בהזכרת שם פרטי, הרמוז לקורא מהיכן לקוח הציטוט.¹² לפיכך נראה שמחבר 4QTest רצה להזכיר את יהושע, ועל כן לא פתח בציטוט מתוך יהושע ו כו, ונוקק לשורת החיבור 'בעת אשר כלה יהושע להודות ולהלל בתהלותיו'.

9 J.D. Amusin, 'The Reflection of Historical Events of the First Century B.C. in Qumran Commentaries (4Q161; 4Q169; 4Q166)', *HUCA*, XLVIII (1977), pp. 123–152; Maurya P. Horgan, *Pesharim: Qumran Interpretations of Biblical Books (The Catholic Biblical Quarterly Monograph Series, 8)*, Washington 1979, pp. 248–249; G. Brooke, 'Qumran Pesher, Toward the Redefinition of a Genre', *RQ*, X, no. 40 (1981), pp. 483–503. וראה: י' ידין, 'חדשות מעולמן של המגילות', עיונים במגילות מדבר יהודה, ירושלים תשי"ז, עמ' 53–54. ידין קורא לפיסקה זו פשר.

10 ראה לדוגמה: אלגרו (לעיל, הערה 1), שם: ידין (לעיל, הערה 9), שם: ניוסום (לעיל, הערה 4), עמ' 56–60.

11 ב־4QPssJos אין מזמורים. השם תהילות יהושע ניתן לטקסטים אלו בשל הביטוי המופיע בפיסקה הדנה ביהושע ו כו.

12 ב־4QTest, שורה 1, נזכר משה. בשורה 9 נזכר בלעם, בשורה 14 נזכר לוי, ובשורה 21 יהושע.

(ד) שם הויה אינו מופיע בחיבורים הכתתיים שנתגלו בקומראן (ובפשרים נכתב רק בצייטוטי פסוקים),¹³ ואף אין הוא מופיע בפסיקה הדנה ביהושע ו כו, אך הוא מופיע בחלקים אחרים של 4Q378 ו-4Q379. על כן דומה שפסיקה זו נתחברה בשלב מאוחר וניתוספה מ-4QTest ל-4Q379.¹⁴

(ה) העובדה שהמילים שנמחקו ב-4QTest – 'ויהי' בשורה 21 ו'בת' בשורה 30 – אינן מופיעות ב-4Q379, מחזקת את הסברה שהקטע נוסף ל-4Q379 מתוך 4QTest. לאור זאת דומה שאף על פי ש-4QTest פותח בשלושה צייטוטים של קטעים מקראיים, אין להניח שהפסיקה הנדונה היא צייטוט מ-4QPssJos, ולדעת אף אינה צייטטה מחיבור שנחשב בעיני מחבר 4QTest כשווה ערך לחמישה חומשי תורה.¹⁵

ב. הרקע ההיסטורי של הפסיקה

לאחר פרסומה של הפסיקה המצוטטת ב-4QTest, הוצעו הצעות שונות לזיהוי הארועים ההיסטוריים הנרמזים בה. מיליק סבר שהפסיקה רומזת למתתיהו החשמונאי ולשני בניו שמעון ויונתן.¹⁶ לדעתו, הפסיקה רומזת ששני הבנים הם שבנו את העיר, ומחבר הפסיקה התייחס לביצור ירושלים בימי יונתן ושמעון,¹⁷ ביצור שהסתיים לפני מסע טריפון בשנת 146 לפנה"ס.¹⁸

לדעת קרוס, הפסיקה מתארת את בנייתה של יריחו, את ביצורו של מבצר דוק שמעל ליריחו ואת רציחתם של שמעון ושני בניו, מתתיהו ויהודה, במבצר זה,¹⁹ בשנת 135/4

13 H. Stegemann, 'Religionsgeschichtliche Erwägungen zu den Qumrantexten', in: M. Delcor (ed.), *Qumrân: Sa piété, sa théologie et son milieu* (BETL, 46), Leuven 1978, pp. 195–217

14 ייתכן שגוף החיבור המכונה *The Psalms of Joshua* חובר, כדעת ניוסום, לפני המאה ה' לפנה"ס, והפסיקה הנדונה נוספה לחיבור זה בשלב מאוחר. ראה נימוקיה של ניוסום לתאריך הקודם למאה ה' לפנה"ס (לעיל, הערה 4), עמ' 72–73.

15 לאור זאת אין לקבל את קביעתו של מיליק, שתהילות יהושע חייב היה להתחבר עשרות שנים לפני שצוטטה הפסיקה ב-4QTest. ראה: J.T. Milik, *Ten Years of Discovery in the Wilderness of Judea*, translated by J. Strugnell (*Studies in Biblical Theology*, 26), London 1959, p. 61

16 ראה: מיליק (לעיל, הערה 15), עמ' 61–64. ולאחרונה אימץ ניב השקפה זו, ראה: M.A. Knibb, *The Qumran Community*, Cambridge 1987, p. 266

17 הביטוי 'העיר הזאת' מופיע במקרא 56 פעם, מתוכן 53 מתייחסות לירושלים. ראה: מזור (לעיל, הערה 3), עמ' 6–7 ושם הערה 14.

18 חשמונאים א', יב, 37–36; יג, 10; יד, 37; קדמוניות יג, 57, 181, 202.

19 F.M. Cross, *The Ancient Library of Qumran and Modern Biblical Studies*, 2nd ed., Garden City, NY 1961, pp. 147–152; idem, 'The Early History of the Apocalyptic Community at Qumran', *Canaanite Myth and Hebrew Epic Essays in the History of the Religion of Israel*, Cambridge Mass. 1973, pp. 326–342; ראה למשל: H. Burgmann, 'Gerichtsherr und Generalankläger: Jonathan und Simon', *RQ*, IX, no. 33 (1977), p. 12. הבן הבכור של שמעון היה כנראה יוחנן הורקנוס הא', ולא יהודה. ראה: בראונלי

לפנה"ס.²⁰ לדעתו, שפיכות הדמים בירושלים הנרמזת בקטע היא התקפתו של אנטיוכוס סידטס על יהודה, בשנים 132–134 לפנה"ס.²¹

סקיהן סבר, שהפיסקה מדברת על ביצור ירושלים והאיש הארור הוא יונתן, ואילו ההרחבה בלשון רבים 'ושבו ובנו' מעידה ששמעון הוא שסיים את ביצור ירושלים. לדבריו, התאור 'להיות שניהם כלי חמס' רומז לכתוב בבראשית מט ז: 'שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרתיהם'. בדרך זו הבינו ששמעון ואחיו יונתן הם האנשים ששפכו דם בירושלים. פיסקה זו נכתבה לאחר מות שמעון ושני בניו ביריחו, ובכך יש רמז לקללתו של יהושע.²²

בטס ובראונלי טענו, שהאיש המקולל הוא יוחנן הורקנוס הא', ואילו שני בניו הם אריסטובלוס הא' ואלכסנדר ינאי.²³ אף סטרקי הלך בדרך זו וזיהה את האיש הארור עם יוחנן הורקנוס הא', אך הציע ששני בניו הם אריסטובלוס הא' ואנטיגונוס.²⁴ אלגרו, דיפון-סומר וידין הציעו, שהפיסקה מכוונת לינאי ולשני בניו הורקנוס הב' ואריסטובלוס הב',²⁵ שהסכסוך ביניהם הביא לכיבושה של יהודה בידי פומפיוס בשנת 63 לפנה"ס. ידין סבר, שהפיסקה רומזת למבצרים השונים שבנו החשמונאים ביריחו, ואילו אלגרו ודיפון-סומר סברו, שהעיר שבה מדובר היא ירושלים.²⁶ בעקבות פרסומו הראשוני של 4QPssJos מתברר, שבטקסט זה התכוון מחבר הקטע ליריחו ולא לירושלים, שכן החיבור עוסק אך ורק במעשיו של יהושע. נראה אפוא שהצדק

(להלן, הערה 23), עמ' 102. אך דברי מיליק המובאים להלן, הערה 31, פותרים קושי זה. כנגד הצעת קרוס יש לטעון, שהפיסקה רומזת ששני בניו של בונה יריחו היו אנשי מלחמה ('להיות שניהם כלי חמס'), אך מתתיהו בן שמעון נהרג בגיל צעיר, ונראה שלא הספיק להיות איש מלחמה (ראה: מיליק [לעיל, הערה 15], עמ' 63). קושי נוסף פורט בהערה 21.

20 חשמונאים א, טז, 15–16; מלחמת היהודים א, 54–56; קדמוניות יג, 228–235.
21 ראה: מלחמת היהודים א, 61; קדמוניות יג, 236–247. לא נראה ששפיכות הדמים הנזכרת בפשר מכוונת להתקפתו של אנטיוכוס הז' סידטס על יהודה, שכן דומה שהפשר רומז שבניו של האיש הארור הם ששפכו את הדם בירושלים.

22 P.W. Skehan, 'Two Books on Qumrân Studies', *CBQ*, XXI (1959), pp. 74–75
23 O. Betz, 'Donnersöhne, Menschenfischer und der Davidische Messias', *RQ*, III, no. 9 (1961), p. 42, n. 4; W.H. Brownlee, *The Meaning of the Qumran Scrolls for the Bible*, New York 1964, pp. 101–104

24 J. Starcky, 'Les Maîtres de Justice et la chronologie de Qumrân', in: Delcor (above, n. 13), p. 253

25 A. Dupont-Sommer, *The Essene Writings from Qumran*; הערה 1, עמ' 187, הערה 109; אלגרו (לעיל, הערה 1), עמ' 187, הערה 109; אלגרו (לעיל, הערה 9), שם. תאריך מאוחר זה עומד בסתירה למחקרים הפליאוגרפיים שתארכו את כתיבת 4QTest לתקופה הקודמת לארועים אלו. וראה לעיל, הערה 5.

26 G.R. Driver, *The Judaean Scrolls*, ראה: גמ דריוור וורמש טוענים, שהעיר היא ירושלים. ראה: G.R. Driver, *The Judaean Scrolls*, Oxford 1965, pp. 138–140; G. Vermes, *The Dead Sea Scrolls: Qumran in Perspective*, London 1977, pp. 80–81

עם קרוס וידין, שטענו 'שאיין להניח שבעל הפשר הוציא את האיסור המפורש על בניית יריחו מפשוט, מה גם שבניית ירושלים מחדש בוודאי שלא יכלה להחשב למעשה פשע מאחר שנבנתה מחדש לאחר חורבנה בתקופות שקדמו לכתיבת הפשר'.²⁷ ניוסום טוענת, שיש להבדיל בין הרקע ההיסטורי של 4QPssJos, שלדעתה נתחבר לפני המאה ה' לפנה"ס, לבין מגמת הציטוט ב-QTest. היא מציעה בזהירות, שהארועים ההיסטוריים שעמדו ביסוד ביצור יריחו ב-4QPssJos ארעו במאה ה' לפנה"ס, ואולי הם קשורים למרד שפרץ ביריחו בימי ארתחשסתא הג'.²⁸

החל בשנת 1973 חופרת משלחת ארכיאולוגית מטעם האוניברסיטה העברית, בראשות א' נצר, חווה חקלאית וארמונות חורף מלכותיים שבנו החשמונאים ביריחו. בחפירות אלה נחשפו ממצאים המאירים באור חדש את תולדותיה של משפחת החשמונאים.²⁹ לענייננו חשובה העובדה, שבעונות 1987 ו-1988 נוכחו החופרים לדעת, שיוחנן הורקנוס הא' הוא שהקים את החווה והארמון החשמונאי. בתקופת יורשיו נבנה הארמון מחדש, כארמון מבוצר ומוקף חפיר, שנבנה על גבי תל מלאכותי והתנשא מעל למישור יריחו.³⁰ נראה לי שהממצאים הארכיאולוגיים שנתגלו ביריחו, יחד עם כתבי יוסף בן-מתתיהו, מאששים את הצעת סטארקי, שמחבר הפיסקה הנידונה טען שקללת יהושע חלה על יוחנן הורקנוס הא' בעקבות מותם של שני בניו, אריסטובלוס הא' ואנטיגונוס,³¹ בשנת 104/3 לפנה"ס.³²

ג. ניתוח הפיסקה

נראה שיש לחלק את הפיסקה לשני חלקים. החלק הראשון מדבר ביוחנן הורקנוס הא', המכונה 'איש ארור', שבנה את הארמון ביריחו. הפיסקה מתארת אותו כ'מחתה לכול

27 ידין (לעיל, הערה 9), עמ' 54.

28 ניוסום (לעיל, הערה 4), עמ' 59-60, 69-73. על המרד ביריחו נגד ארתחשסתא ראה גם: E. Schürer, *The History of the Jewish People in the Age of Jesus Christ*, revised and edited by G. Vermes, F. Millar and M. Goodman, III, 1, Edinburgh 1986, p. 6; ח' אשל וח' משגב, 'תעודה מהמאה הרביעית לפסה"נ מכתף יריחו', תרביץ, נו (תשמ"ז), עמ' 461-477.

29 ראה: א' נצר, 'ארמונות החורף של מלכי החשמונאים ובית הורדוס ביריחו', קדמוניות, ז (תשל"ד), עמ' 27-36; ה'נ"ל, 'גילויים חדשים בארמונות החורף מימי בית שני ביריחו', קדמוניות, טו (תשמ"ב), עמ' 22-29.

30 על הנתונים הארכיאולוגיים, שבעקבותיהם נקבע שיוחנן הורקנוס הא' בנה את הארמון, וכן שהוא נבנה ובוצר מחדש על גבי תל מלאכותי מוקף חפיר בימי יורשיו, ראה: א' נצר, 'מפעלי הבנייה של החשמונאים', בתוך: א' כשר, ג' פוקס וא' רפפורט, יוון ורומא בארץ-ישראל, ירושלים תשמ"ט, עמ' 229.

31 לעיל, הערה 24. חשוב לציין, שמיליק (לעיל, הערה 15), עמ' 63, טען שמחבר הפשר (בניגוד לכתוב ביהושע) לא פירש שמדובר דווקא בבן הצעיר ובבן הבכור של האיש הארור. הצעת סטארקי נראית עדיפה על הצעתם של בטס ובראונלי (לעיל, הערה 23), מכיוון שאנטיגונוס ואריסטובלוס הא' מתו תוך שנה אחת, בצורה שנראתה לא טבעית, ובגלל הביטוי 'כלי חמס', הרומו כנראה לכיבוש שומרון.

32 מלחמת היהודים א, 70-84; קדמוניות יג, 301-319.

שכניו, ובכך רומזת לכיבושי יוחנן הורקנוס הא' בעבר הירדן, בשכם, באדום ובמישור החוף.³³

החלק השני דן בשני הבנים שמתו, באריסטובלוס הא' ובאנטיגונוס, המכונים 'כלי חמס', ובכך יש רמז לפסוק בבראשית מט ה, שבו מופיע הביטוי 'כלי חמס' בקשר לשמעון ולוי שכבשו את שכם. דומה שמחבר הפיסקה רומז לכיבוש העיר שומרון ולהריסתה בידי אריסטובלוס הא' ואנטיגונוס בשנת 108 לפנה"ס,³⁴ שכן בשני המקרים שני אחים כובשים את העיר, ואילו אביהם ושאר האחים אינם משתתפים בכיבוש. גם הקירבה הגאוגרפית בין שכם לשומרון הביאה את מחבר הפיסקה להשוות את כיבוש שכם, בידי שמעון ולוי בני יעקב, לכיבוש שומרון בידי אריסטובלוס הא' ואנטיגונוס.³⁵ חלק זה של הפיסקה מדבר בלשון רבים: 'ושבו ובנו את העיר הזאת ויציבו לה חומות ומגדלים', ואולי יש בכך רמז שביצור הארמון ביריחו והצבת החומות והמגדלים נעשו בימי אריסטובלוס ואנטיגונוס בני יוחנן הורקנוס הא'.³⁶

בפסוקים שנתגלו בקומראן (4QpNah, 4QpIs^c, 4QpHos^b, 4QpPs^a) ובברית דמשק, 'אפרים' הוא כינוי לפרושים ו'יהודה' הם אנשי הכת.³⁷ דומה שהביטוי 'רעה גדולה בישראל ושעורוריה באפרים וביהודה' רומז לפגיעה קשה בפרושים ובאנשי קומראן, פגיעה המתוארת כשפיכות דמים רבה בירושלים. מחבר הפיסקה דורש, ככל הנראה, את הפסוקים בהושע ו-יא: 'בבית ישראל ראיתי שעורוריה שם זנות לאפרים נטמא ישראל. גם יהודה שת קציר לך'.³⁸ יוסף בן-מתתיהו מספר, שבסוף ימיו נטש יוחנן הורקנוס הא'

33 מלחמת היהודים א, 62–63; קדמוניות יג, 254–258. הביטוי 'מחתה לכל שכניו' רומז למחתה לכל סביביו, הבא בנבואה על מואב בירמיהו מח לט. דומה שבעל הפשר בחר בביטוי זה משום שיש בו נימה שלילית כלפי האיש הארור, שכן בירמיהו אין מואב מטיל אימה, אלא הנביא אומר שלאחר שהמכה תפגע במואב הוא יהיה לשחוק, והעמים הגרים סביבו יפחדו שאף עליהם תבוא רעה דומה (לשימוש דומה בשם-העצם מחתה, ראה גם: תהלים פט מא). על כן אין ודאות שהסופר רומז לכיבושי יוחנן הורקנוס הא'. וראה אף להלן, הערה 46.

34 קדמוניות יג, 276.

35 הביטוי 'כלי חמס' מופיע במקרא רק בבראשית מט ז, ובמגילות שפורסמו רק בפשר זה.

36 א' נצר סוכר, שיש לייחס את ביצור הארמון לתקופת המרד הפרושי נגד ינאי – מרד שנמשך בין השנים 83–90 לפנה"ס (ראה לעיל, הערה 30, והמקורות המובאים להלן, הערה 40). אך שמא יש לשקול את האפשרות שהביצור נעשה כבר בימי אריסטובלוס הא'.

37 S. Amoussine, 'Éphraïm et Manassé dans le Peshèr de Nahum', *RQ*, IV, no. 15 (1963), pp. 389–396; A. Dupont-Sommer, 'Lumières nouvelles sur l'arrière-plan historique des écrits de Qumrân', *EI*, VIII (1967), pp. 27*–28*
בפשר נחום, מחקרים בתולדות ישראל ובלשון עברית – ספר זכרון לגדליהו אלון, בעריכת מ' דורמן, ש' ספראי ומ' שטרן, תל אביב תש"ל, עמ' 168–133; Y. Yadin, 'Peshèr Nahum (4Q pNahum) Reconsidered', *IEJ*, XXI (1971), pp. 1–12; D.R. Schwartz, 'To Join Oneself to the House of Judah', *RQ*, X, no. 39 (1981), p. 440, n. 15 (9, עמ' 97, 149, 161, 211.

38 עמדה על כך ניוסום (לעיל, הערה 4), עמ' 70, הערה 18.

את הפרושים ונעשה צדוקי, ועקב כך פרצה מערכה גלויה בין יוחנן הורקנוס הא' למורדים.³⁹ ייתכן שמחבר הפיסקה ראה בהצטרפותו של יוחנן הורקנוס הא' לצדוקים את תחילת התהליך שבסופו שפכו בניו דם בירושלים.⁴⁰ דומה אפוא, שמחבר הפיסקה רמז לבניית הארמון ביריחו, ואת מותם של אנטיגונוס ואריסטובלוס הא' הוא פירש כהוכחה לכך שקללת יהושע חלה על יוחנן הורקנוס הא', ועל כן הוא לא היה שליט אידאלי.⁴¹ היו שזיהו את האיש המקולל בפיסקה הנידונה עם הכוהן הרשע,⁴² אך אין לכך ראיה. להיפך, נראה שאי הזכרת הכוהן הרשע בפיסקה, וכן השימוש בביטוי 'איש ארור אחד', ולא 'האיש הארור', מעידים שאין מדובר כאן בכוהן הרשע אלא בדמות אחרת.⁴³

39 מלחמת היהודים א, 67; קדמוניות יג, 296; וכן: ברכות יט ע"א, וראה: D.R. Schwartz, 'Josephus and Nicolaus on Pharisees', *JSJ*, XIV (1983), pp. 157–171. יוחנן הורקנוס הראשון ומגילת המקדש, שנתון למקרא ולחקר המזרח הקדמון, ט (תשמ"ה), עמ' 228–226.

40 יש בידינו ידיעות מפורשות רק על כך שינאי פגע בפרושים בעקבות מאורעות שנת 89 לפנה"ס. ראה: מלחמת היהודים א, 90–98; קדמוניות יג, 372–381, 401–403; בבלי, ברכות מח ע"א; פשר נחום, עמודה 2; פשר הושע ב, קטע 2, שורה 3; אלגרו ואנדרסון (לעיל, הערה 1), עמ' 33, 38; הורגן (לעיל, הערה 9), עמ' 149–154, 161–163. על פגיעה באנשי הכת אין בידינו ידיעות כלשהן. ייתכן שהפשר רומז למאורעות שונים שארעו בשנת שלטונו של אריסטובלוס הא' או למאורעות שנת 89 לפנה"ס. העובדה שהחיבור המכונה 'מקצת מעשי התורה' (4QMMT) מלמד שלאנשי קומראן היתה הלכה המכונה בַּמְשֵׁנָה 'צדוקית', אינה מבטלת את אפשרות זיהוי הכת עם אחת מקבוצות האיסיים, כפי שמעידים פליניוס, דיון ופשר נחום (ראה: פלוסר, לעיל, הערה 37). מחיבור זה ניתן ללמוד שכוהנים מבית צדוק, גם בירושלים וגם בקומראן, החזיקו באותה שיטה הלכתית. על מקצת מעשי התורה ראה: E. Qimron and J. Strugnell, 'An Unpublished Halakhic Letter from Qumran', *Biblical Archaeology Today*, ed. J. Amital, Jerusalem 1985, pp. 400–407.

41 ראה: W.H. Brownlee, 'The Wicked Priest, the Man of Lies, and the Righteous Teacher: the Problem of Identity', *JQR*, LXXIII (1982), pp. 14–15. יש לציין, שגם בדברי יוסף בן מתתיהו (קדמוניות יג, 299–300) וגם בדברי חז"ל (משנה, ידיים ד; ברכות כט ע"א, ועוד), מתואר יוחנן הורקנוס באופן חיובי. ראה: ש' ליברמן, יוונית ויוונית בארץ ישראל, ירושלים תשכ"ג (מהדורה שנייה: שם תשמ"ד), עמ' 253–356; וכן הדיון אצל וילק (לעיל, הערה 39), עמ' 227. ייתכן שמחבר הפשר התווכח עם תפיסה זו וניסה להוכיח שיוחנן הורקנוס הא' לא היה שליט אידאלי.

42 אלגרו (לעיל, הערה 1); דיפון-סומר (לעיל, הערה 25); קרוס (לעיל, הערה 19); סקיהן (לעיל, הערה 22); ניב (לעיל, הערה 16); וראה עכשיו גם: P.R. Callaway, *The History of the Qumran Community (Journal for the Study of the Pseudepigrapha Supplement Series, 3)*, Sheffield 1988, pp. 236–237, n. 1.

43 J. Carmignac, É. Cothenet and H. Lignée, *Les textes de Qumrân*, II, Paris 1963, p. 278; H. Stegemann, *Die Entstehung der Qumrangemeinde*, Bonn 1971, pp. 8–9 (לעיל, הערה 42), עמ' 173–183. באשר לוויכוח מי היה הכוהן הרשע, ראה הדינונים בהערה הקודמת, וכן הביבליוגרפיה אצל: J.H. Charlesworth, 'The Origin and Subsequent History of the Authors of the Dead Sea Scrolls: Four Transitional Phases among the Qumran Essenes', *RQ*, X, no. 38 (1980), pp. 218–219.

ד. הרקע ההיסטורי של 4QTest

4QTest הוא חיבור שמצוטטים בו קטעים מקראיים שונים, שעניינם הנבואה, השלטון והכהונה. הוא מסתיים בפיסקה הדנה בקללת יהושע. חוקרים שונים ניסו להסביר את מגמתו של חיבור זה,⁴⁴ אך עד כה לא ניתן הסבר מניח את הדעת לשאלה, מה משמעותה של הפיסקה האחרונה.⁴⁵ לאור ההצעה לקשור את הפיסקה הדנה ביהושע וכו עם פעולותיו של יוחנן הורקנוס הא' ביריחו, יש מקום להציע הסבר חדש לבחירת הקטעים ב-4QTest.

יוסף בן-מתתיהו ציין, שיוחנן הורקנוס הא' היה גם נביא, גם שליט וגם כוהן גדול.⁴⁶ דיפון-סומר ופלוסר הצביעו על הקשר בין תאור זה של יוסף בן-מתתיהו לבין הקטעים המקראיים שהובאו ב-4QTest,⁴⁷ ואילו טרנס הציע עקב כך לתארך חיבור זה לימי יוחנן הורקנוס הא'.⁴⁸ ייתכן שהפיסקה המתארת את איש הבליעל כ'פח יקוש', רומזת לנבואתו, שכן היא דורשת את הושע ט ז-ח: 'אויל הנביא משגע איש הרוח על רב עונך ורבה משטמה. צופה אפרים עם אלהי נביא פח יקוש על כל דרכיו משטמה בבית אלהיו'. מחבר 4QTest ציטט קטעים הדנים באופיו של נביא אמת ובדרכיו של השליט והכוהן, והוא מסיים בקללה על כוהן יריחו, כנראה לצורך פולמוס נגד יוחנן הורקנוס הא'. מחבר זה סבר, בניגוד לחוגים פרו-חשמונאיים, שיוחנן הורקנוס הא' אינו דומה לדמויות

44 ראה הביבליוגרפיה שאסף קרמיניאק (לעיל, הערה 38), עמ' 273–278; וכן: J. A. Fitzmyer, 'A Bibliographical Aid to the Study of the Qumran Cave IV Texts 158–186', *CBQ*, XXXI (1969), pp. 68–70.

45 ראה: נוב (לעיל, הערה 16), עמ' 264–266; G. J. Brooke, 'Exegesis at Qumran', *Journal for the Study of the Old Testament Supplement Series*, XXIX (1985), pp. 309–319; J. Lübbe, 'A Reinterpretation of 4QTestimonia', *RQ*, XII, no. 46 (1987), pp. 187–197.

46 ראה: מלחמת היהודים א, 69; קדמוניות יג, 299–300. גם במקורות נוספים מתועדת התפיסה שיוחנן הורקנוס הא' היה כוהן גדול, נביא ושליט. באשר לנבואותיו של יוחנן הורקנוס הא' ראה: קדמוניות יג, 282; תוספתא, סוטה יג ה (מהדורת צוקרמנדל, עמ' 319; מהדורת ליברמן, עמ' 231, ומקבילות). וראה גם: צוואת לוי ח טו, והערתו של צ'רלס על פסוק זה: R.H. Charles, *The Apocrypha and Pseudepigrapha of the Old Testament*, II: *Pseudepigrapha*, Oxford 1913, p. 309. שלטונו של יוחנן הורקנוס הא' בא לידי ביטוי גם בהיותו השליט החשמונאי הראשון שטבע מטבעות. ראה: ד' בר'ג' ו'ש' קידר, 'אימתי החלו החשמונאים לטבוע מטבעות', קדמוניות, טו (תשמ"ב), עמ' 29–32. ייתכן שהפסוקים העוסקים בכיבוש מואב, המצוטטים ב-4QTest מנבואת בלעם (במדבר כז יח–יח), נבחרו בגלל כיבושי יוחנן הורקנוס הא' בעבר הירדן. ראה: קדמוניות יג, 254–255. ייתכן שאף בפשר רמז הסופר למואב בביטוי 'מחתה לכל שכניו', אלא שבניגוד לכתובים הלקוחים מנבואת בלעם, שהם בעלי אופי חיובי, הביטוי בפשר רמז לסופו של האיש הארור, כמו סופה של מואב המתואר בירמיהו. וראה לעיל, הערה 33.

47 דיפון-סומר (לעיל, הערה 25), עמ' 318; ד' פלוסר, מגילות מדבר יהודה והאיסיים, תל אביב תשמ"ה, עמ' 73.

48 M. Treves, 'On the Meaning of the Qumran Testimonia', *RQ*, II, no. 8 (1960), pp. 569–571.

המתוארות בקטעים המקראיים שצוטטו ב־4QTest. והעובדה ששני בניו מתו, לאחר שבנה את יריחו, מוכיחה שעליו חלה קללתו של יהושע, ואין לדרוש עליו את המקראות שצוטטו משמות, מבמדבר ומדברים.⁴⁹

קשה לקבוע מתי חוברה פיסקה זו, הרומזת למאורעות היסטוריים. נראה שמאפייני הפשר הקיימים בפיסקה מעידים שהיא נתחברה, בדומה לשאר הפשרים, בתקופת החשמונאים, לאחר 103 לפנה"ס, שנת מותם של אנטיגונוס ואריסטובלוס הא'. דומה שמחבר פיסקה זו פירש את קללת יהושע בשעה שפעולות הבנייה בארמון החשמונאים ביריחו היו בעיצומן. ייתכן שאנשי קומראן, שישבו במרחק של פחות משנים־עשר ק"מ מארמון החשמונאים, הכירו את פעולות הבנייה שנעשו ביריחו, ובעקבות מותם של אנטיגונוס ואריסטובלוס הסבירו שקללת יהושע חלה על יוחנן הורקנוס הא'. אף שאיני משוכנע שהשיקולים שהעליתי לביסוסה של הצעתו של סטארקי יכריעו את הכף בוויכוח זה, אני מקווה שמעתה יישקלו גם הנתונים הארכיאולוגיים שנתגלו בארמנות החשמונאים ביריחו, המעידים לכאורה שהפיסקה מדברת ביוחנן הורקנוס הא' ובבניו.

49 לפי טרבס, מחבר 4QTest היה פר־חשמונאי, וסבר שיוחנן הורקנוס הא' קיים את הפסוקים המקראיים שנאספו ב־4QTest. לגבי הפיסקה האחרונה מעיר טרבס: 'What about the curses against the city? I do not find that Jericho played any important role in Jewish history in the days of Hyrcanus. Therefore I suggest that the curses refer covertly to some other city, perhaps Samaria'. אך לי נראה שמחבר 4QTest, בדומה לכל מחברי הפשרים, היה אנטי־חשמונאי. הקללה היא לא על העיר אלא על בונה העיר. יריחו הפכה בימי יוחנן הורקנוס הא' לעיר השנייה בחשיבותה ביהודה, בשל החווה החקלאית והארמון שהוקמו בה (ראה לעיל, הערה 29).